

DISPUTATIO QUINTA.

DE SUBSTANTIA ET ACCIDENTE.

274. Substantiæ accidentisque realitas superius breviter probata manet, patetque cunctis hominibus quotidiana experientia. Si enim paululum nosmetipsum aut naturas, quæ nos undique cingunt, attente contemplerur, duo illico entitatum genera deprehendemus, alterum earum, quæ nequeunt esse, nisi subjecto aliquo fulciantur, alterum earum, quæ alieno fulcramento non egent, ut existant. Hoc modo scientia non est nisi in mente scientis, nec calor, motus, quantitas aut albedo, nisi in corpore calido, moto, quanto vel albo; at homo, lapis, terra, aliaque id genus sexcenta, opus non habent alterius subjecti, a quo in *esse* sustententur, adminiculo. Priores hujusmodi entitates *accidentium*, secundæ nomen sortitæ sunt *substantiarum*. Verum utriusque hujus entium generis notio, quæ tantum momentum usumque habet in tota Philosophia, immo et in Theologia, diligenter pertractanda est.

CAPUT I.

DE SUBSTANTIA.

ARTICULUS I.

Declaratur germana substantiæ notio.

Quadruplex
substantiæ
acceptio:

275. Substantia, quæ originem apud Latinos habet a *subsistendo* (1), vel potius a *substando* (2), quadruplici acceptio sumi potest: primo pro cuiusvis rei essentia, ut jam

(1) *Sicut ab eo quod est esse, appellatur essentia*, inquit Magnus Augustinus, *ita ab eo quod est subsistere, substantiam dicimus* (Lib. 7. de Trinit., c. 4 fin.) Cfr. S. Isidor. Hispal. (Lib. 1.º Differentiar., cap. 4.)

(2) Vide S. Isidor. Hispal. (lib. 2.º, *Etymologiæ*, c. 26); S. Thom., 1.º dist. 8, q. 4, a. 2 ad 1.um; de Potent. quæst. 9, a. 1 ad 4.um Cæterum utraque vocis origo in idem, quoad rem significatam attinet,

alias notavimus, qua significatione usus est Aristoteles, cum univoca et æquivoca definiret. Secundo pro quavis entitate non accidentali, sive completa sit sive incompleta: hoc pacto materia etiam prima et forma substantiæ vocantur ab Aristotele (1) et Angelico Doctore (2); et hæc est substantia, ut dicunt transcendentaliter sumpta. Tertio pro entitate, quæ non sit accidens, non tamen quæcumque, sed completa; et sic Aristoteles in libro categoriarum (3) sub nomine substantiæ solas completas declarat, sive primas sive secundas. Denique sumitur substantia pro substantia, individua et divisim ab aliis existente, quæ prima dicitur et etiam *suppositum* vel *hypothesis* (4). Verum harum quatuor acceptioinum prima propria non est, sed communis substantiæ cum accidentibus, nihil quippe reale esse potest, quod suam essentiam non habeat; quare omittenda nunc est: altera vero propria est ac latissima, ac demum tertia et quarta restrictiores, ut per se patet. Nunc autem danda est ante omnia propria quidem, sed communissima et latissima substantiæ notio, ex qua facile poterunt intelligi deinceps angustiores substantiarum completarum rationes. Quamquam id in antecessum notandum est, substantiam proprie definiri non posse, propterea quod genere non constat; notio enim entis, sub quod proxime continetur substantia, genus non est.

quænam nunc
deklaranda
veniat.

Prima notio substantiæ, quæ cuiusvis adspectabilem naturam contemplanti occurrit illa est, quam ipsa vocis origo demonstrat, ut sit *id*, quod per se stat vel subsistit, ac sustentaculum præbet modificationibus atque affectionibus.

Prima substantiæ
definitio,
conveniens
soli creatæ.

recidere videtur, quandoquidem hæc una est ex acceptioinibus verbis *subsisto*, ut idem valeat ac verbum *substo*. Vide Suarez, (disp. 33 *Metaph.*, sect. 1. n. 3.)

(1) Vide Arist., *Metaph.*, lib. 7, cap. 3, 10, 13; et lib. 8, cap. 2; lib. de Anima, cap. 1, text. comm. 2, etc.

(2) S. Thom., in lib. 7.um *Metaph.*, lect. 2.^a, 9.^a et 13.^a; lib. 8, lect. 2.^a; de Anim., lect. 1, lib. 2. Cfr. quæst. de Anim., art. 1, init. et art. 12 etc.

(3) De Prædicamentis, cap. 5, de Substantia.

(4) Vide S. Thom., 1.º dist. 25, q. 1, a. 4, ad 7.um; Fonseca, *Metaph.*, lib. 5, cap. 8, q. 5, sect. 1; Conimbricens., de Prædicam., cap. 2, 3, 4, quæst. 1, a. 2, initio; et in Commentar. capituli quinti initio; Rubius, *Logic.*, in cap. 5.um de Substant., quæst. 1.

Prima enim nobis cognitio substantiæ advenit ex accidentium experientia et vicissitudinibus. Quia enim videmus res sæpe mutari diversasque subire affectiones, quin tamen propterea specificam suam entitatem ac naturam immutent, ut cum idem ceræ frustrum e quadrato fit rotundum, aut nosmetipsi ex ignorantia transimus in cognitionem; intelligimus profecto aliquid esse quod perenniter idem permanens hujusmodi affectionibus substet, eademque in se recipiat ac sustentet. In qua substantiæ declaratione duo continentur (1), nimirum, ut *substet* accidentibus, et ut ipsa *per se subsistat* seu non sustentetur ab alio; si enim et ipsa egeret alieno sustentaculo, jam non proprie subsisteret. Quorum primum relativum est, alterum vero absolutum; illud imperfectionem, hoc perfectionem importat (2); illud prius quoad nominis impositionem et nostram cognitionem, si vero rem ipsam inspicimus, ratio altera per se standi non solum prior est simpliciter, sed etiam ex se sufficiens ad naturam substantiæ constituendam, etiam sine prima illa ratione standi accidentibus. «Unde in Deo perfectissima ratio substantiæ reperitur, quia maxime est in se ac per se, etiamsi accidentibus non substet. Immo, si per possibile vel impossibile fieri posset aliqua res creata incapax accidentium, et natura sua nullo subjecto indigens ad existendum, illa esset perfecta substantia absque proprietate standi, non tamen sine conditione in se seu per se essendi. Est ergo hæc ratio prior et essentialis... altera vero metaphysice apprehenditur a nobis per modum proprietatis concomitantis omnem substantiam finitam ob suam limitationem et imperfectionem». (3). Ex qua doctrina, ut id nunc obiter observem, conciliantur loca quorundam Patrum veterumque auctorum, aliis agentibus, aliis negantibus Deum esse substantiam. Qui enim agebant, solum respiciebant id, quod perfectionis est in conceptu substantiæ: qui vero negabant Deum esse substantiam, ideo negabant, quia substantiam intelligebant talem, qualis est finita, accidentibus nempe substantem, et restrictam ad determinatum

(1) Cfr. S. Thom., *de Potent.*, q. 9, a. 1, post. med.

(2) Vide S. Bonavent., 1.º dist. 8, secund. part. in Commentar., dub. 4.º

(3) Suar. disp. 33 *Metaph.*, sect. 1, n. 2.

gradum perfectionis, cujusmodi est substantia prædicamentalis, quam mox describemus. Allata ergo substantiæ notio ex duplici capite minus recta est, primo quia Deo competere nequit, utpote qui purissimus est actus et incapax *substandi* et quidpiam extraneum recipiendi; ac deinde quia includit aliquid non spectans ad primam essentialemque rationem substantiæ.

Notio itaque substantiæ transcendentaliter sumptæ, quæ omni entitati non accidentali, sive increatæ sive creatæ, sive completæ sive incompletæ, convenire possit, est hæc: *ens per se stans*, seu *in se ac per se existens*, vel quemadmodum explicatur a S. Thoma (1), *ens cuius quidditati debetur esse non in alio*.

Ecce autem illa statim occurrit difficultas adversus hanc descriptionem, quod ea soli divinæ substantiæ convenire possit. Sane Deus solus videtur *per se* existere, cætera vero alia non existunt, nisi per causalitatem alterius. Adde, quod in definitione ponendum est id, quod est de essentia rei. Atqui soli Deo essentialis est existentia. Ergo hic solum describitur divina substantia. Nec vero quidpiam juvat illa explicatio, quæ *ens per se* declaratur per *ens non in alio*. Nam in primis plura sunt in alio, quæ tamen substantiæ sunt. Sic v. g. omnes res creatæ verissime dicuntur *in Deo, in ipso enim vivimus, movemur et sumus*. Nec dicas substantiam esse in alio *inquantum in subjecto*, nam etiam forma substantialis est in materia et quidem tamquam in subjecto, nam materia prima habet rationem subjecti, ut alibi videndum est. Denique si quantitas separaretur a substantia, ut videtur accidere in sanctissima Eucharistia, illa quantitas sic separata vere foret *ens non in alio*, et nihilominus non desineret esse accidens.

Ut ergo hæc et alia similia dissipentur penitus, ac descriptio substantiæ probe intelligatur, nota *ens per se* trifariam accipi posse (2); primo quatenus illud *per se* opponitur *per accidens*, et *ens per se* hoc modo sumptum est *ens*, quod unam habet essentialiam, id quod non solum convenire potest

Altera
substantiæ
descriptio
conveniens
omni prosum
entitati
substantiæ

impugnatur,

declaratur.

(1) Vide S. Doctorem in locis mox citandis.

(2) Cfr. Auct. *Summæ totius Logicæ Aristot.*, tract. de *Substant.*, cap. 2.

substantiæ, sed etiam accidenti. Non ergo hic est sensus illius partiæ *per se* in prædicta definitione. Secundo *per se* sumitur, prout contradistinguitur a *res per aliud*, et sic ens *per se* stans seu existens idem valet, ac ens *a se* existens; quo pacto solus Deus est ens *per se*. Tertio ergo intelligitur illud *per se* tantum valere, quantum *ens in se* seu *non in alio existens*; et in hoc sensu dicitur substantia ens *per se* existens. Cæterum *perseitas* hæc rationem substantiæ constituens, licet a nobis negative declaretur (1) *per non existentiam*, quia simplicissimos hujusmodi conceptus vix aliter possumus explicare, quam per negationes; non tamen formaliter consistit in negatione, sed in positiva perfectione ac præstantia entitatis, quæ apta est ad existendum sine adminiculo alieni sustentaculi, nec proinde mera negatio existentia in alio sufficit ad constituendum ens substantiale, nisi procedat ex perfectione et exigentia naturali existendi illo modo *per se*. Atque ideo sæpe Angelicus *ens per se* ita declavit, ut idem sit ac ens, cujus quidditati *debetur esse non in alio* (2), vel, ut ab aliis passim dicitur *ens non indigens alio, cui tamquam subjecto inhæreat ad existendum*. Et est hæc descriptio substantiæ omnino ad mentem Angelici Doctoris et communissima apud Philosophos (3).

Dices. Sanctus Thomas non semel approbat sententiam Avicennæ docentis *ens per se* non esse definitionem substantiæ (4). Non ergo potest esse ad mentem Aquinatis allata declaratio.—*Resp. dist.*: in eo sensu, ut tantum velit S. Doctor *ens per se* non esse strictam ac veri nominis definitionem *conc.*;

(1) Cfr. S. Thom., 1.º *Contr. Gent.*, c. 25 fin.; Opusc. 42, de *Natura generis*, cap. 10, etc. et alii AA. passim.

(2) Vide S. Thom., 1 p., q. 3, a. 5 ad 1.um; de *Potent.*, quæst. 7, art. 3, ad 4.um; *Quodlib.* 9, art. 5, ad 2.um; 4.º dist. 12, quæst. 1.^a, a. 1, sol. 1 ad 2.um; 1.º *Contr. Gent.*, cap. 25, fin.; Auctor Opusculi *Summæ totius Logicæ Arist.*, tract. de *Subst.*, cap. 2.

(3) Vide inter alios Dominicum Soto, de *Prædicamentis* cap. 5, de *subst.*, quæst. 1; Suarez, disp. 33; Alemanni *Summ. Philos.*, prim. pars, quæst. 2, a. 2; Complutens. *Logic.* disp. 12, q. 1, n. 15; Rub. in cap. 5 de *Prædicam.*, quæst. 1; Joan. a S. Thoma, *Log.* quæst. 15, a. 1; Rhodes *Philos. peripat.*, lib. 4, disp. 4, quæst. 2, sect. 1, etc.

(4) Vide S. Thom. de *Potent.*, q. 7, art. 3 ad 4.um; 1.º dist. 8, q. 4, art. 2 ad 2.um

aliter, *neg.* Quænam fuerit mens S. Doctoris, luculenter patet ex his verbis: *Dicendum; quod secundum Avicennam in sua Metaphysica, esse non potest poni in definitione alicujus generis et speciei, quia omnia particularia ununtur in definitione generis vel speciei, cum tamen genus vel species non sint secundum unum esse in omnibus. Et ideo hæc non est vera definitio substantiæ: Substantia est quod per se est; vel accidentis: Accidentis est quod est in alio; sed est circumlocutio veræ descriptionis, quæ talis intelligitur: Substantia est res, cujus naturæ debetur esse non in alio. Accidentis vero est res, cujus naturæ debetur esse in alio. Unde patet quod quamvis accidens miraculose sit non in subjecto, non tamen pertinet ad definitionem substantiæ. Non enim per hoc ejus naturæ debetur esse non in alio, nec egreditur definitionem accidentis, quia adhuc natura ejus remanet talis, ut ei debeatur esse in alio* (1).

Simillima nec minus perspicua habet in Commentariis supra Magistrum Sententiarum et alibi (2), per quæ non solum penitus dissipatur objectio proposita, verum etiam illustratur quidquid hactenus dictum est ad declarandam rationem substantiæ. Adde præterea, ob eam etiam rationem ab Angelico negatum esse, quod *ens per se stans vel existens* sit vera definitio substantiæ, quia nimirum cum existentia nullius rei creatæ essentiam ingrediatur, descriptio communis omni substantiæ, sive increatæ sive creatæ, continere non debet existentiam.

Age vero cum multi sint modi, quibus unum potest esse in alio, videndum est, quemnam illorum excludat natura substantiæ. Nam octo modis dicit Aristoteles (3) posse aliquid in alio esse, nimirum ut pars in toto, et vicissim ut totum in partibus; ut species in genere, sub quo continetur, et ut genus in specie, cujus est pars actualis metaphysica; ut forma in materia, quam actuat; ut res in potestate vel

Varij modi, quibus aliquid in alio esse potest.

(1) *Quodlib.* 9, a. 5, ad 2.um;

(2) 4.º dist. 12, q. 1, art. 1, solut. 1.^a, ad 2.um. Vide etiam 3 p. q. 77, a. 1; 1.º *Contr. Gent.*, cap. 25, fin. Cfr. Conimbricæ, de *Prædicam.* cap. 2, 3; 4, q. 1, a. 2.

(3) Lib. 4.º *Physicor.* cap. 3, text. 23. Vide ibid. S. Thom., lect. 4, initio; et Sotum, in lib. *Prædicament.* cap. 2, paragr. *Definit obiter naturam.*

virtute, quo pacto imperium est in potestate regis, et generatim, id quod movetur in primo movente et effectus in causa; ut res in fine suo, et sic cor avari dicitur esse *in divitiis*, ubi enim thesaurus vester est, inquit Divina Sapiencia, *ibi et cor vestrum erit*; ac tandem ut locatum in loco. Quibus modis alios præterea Boëtius (1), Ammonius et Simplicius (2) adjiciunt et illum potissimum, quo res dicitur esse in tempore; sed hic a S. Thoma revocatur ad modum, quo res est in loco, nam *sicut locus mensura mobilis, ita tempus est mensura motus* (3); et alii etiam ad aliquem ex octo prioribus reduci possunt (4). Verum nullus horum modorum essendi in alio est contra rationem substantiæ, cui non opponitur esse in alio quocumque modo, sed esse in alio *ut in subjecto*.

Quid veniat
nomine subjecti.

Quid ergo venit hic nomine *subjecti*, et quid sibi vult esse in alio tamquam *in subjecto*? Subjectum hic secundum magis propriam et strictam acceptionem intelligitur ens aliquod completum in suo *esse* ac specie, quod nec est de essentia illius, quod in eo esse dicitur, nec facit cum illo unam per se essentiam: vocarique solet a Philosophis *subjectum inhæasionis* (5). Et ab hujusmodi subjecto inhæasionis vindicat substantia esse independens in existendo, et propterea solet etiam definiri *ens non indigens alio, cui tamquam subjecto inhæreat*. Ut porro hæc melius capias, notare debes subjectum, quod generatim idem valet ac *susceptivum*, multiplex solere ab auctoribus distingui. Aliud enim est *subjectum denominationis* vel prædicationis, illud nempe quod denominationem vel prædicationem accipit ab aliqua forma, sive unita eidem sit, sive secus. Si autem forma denominationem tribuens subjecto sit illi penitus extrinseca, tale subjectum appellatur

Multiplex
subjectum.

(1) *In Prædicam.* Arist. lib. 1.º paragr. *Secunda divisio.*

(2) Apud Conimbricens. loc. nuper cit. Cfr. Tolet. *de Prædicam.* cap. 2.

(3) S. Thom. lib. 4 *Physicor.* lect. 4 init.

(4) Vide Conimbricens. loc. cit. Hos octo modos Philosophi veteres hisce versiculis concluderunt: *Insunt pars, totum, species, genus, utraque forma* (substantialis et accidentalis), *Et quæ producens, meta locusque tenent.*

(5) Cfr. Complutenses, *Logic. de Prædicam.* in comment. cap. 2. ante disp. 11. num. 5.

puræ denominationis: quo pacto Deus v. g. cum denominatur *cognitus* a mea cognitione, est subjectum puræ denominationis. Aliud est *informationis* seu *puræ receptionis*. quod recipit in se per intrinsecam unionem actum vel entitatem, a qua perficitur et completur in ratione unius essentiæ, quin tamen ille actus vel entitas dependeat in existendo a tali subjecto; exemplum habes in materia corporis humani, quæ ita perficitur et actuatur ab anima rationali, ut tamen hæc non dependeat ab illa in existendo, sed possit etiam extra illam in æternum existere. Aliud est subjectum *sustentationis*, quod recipit in se formam, a qua perficitur et completur in ratione unius essentiæ, ita tamen ut forma ejusmodi nequeat existere, nisi unita suo subjecto et constituens cum eodem unum compositum tamquam pars hujus essentialis. Tales sunt omnes formæ materiales, quibus constituuntur corpora in sua quodque natura specifica. Denique aliud est subjectum, quod vocant *inhæasionis*, et est ens completum in aliqua specie suscipiens in se formam, quin dependeat ab eadem in suo *esse*, licet hæc vicissim ab illo dependeat.

Unde vides discrimen horum variorum generum; subjectum enim denominationis non necessario requirit physicam atque intrinsecam unionem cum forma quam suscipit, cætera vero requirunt. Inter tria autem reliqua, subjectum inhæasionis ab aliis duobus in eo differt, quod illud independenter a forma, quam suscipit, habeat *esse* suum completum in specie, nec proinde ex tali subjecto ac forma resultat una aliqua simpliciter essentia, sed subjectum remanet omnino idem in suo specifico *esse* ac ratione. Sic homo v. g. est subjectum inhæasionis respectu cognitionis, et corpus respectu motus vel coloris etc. At vero subjectum sustentationis et informationis sunt entia incompleta secundum speciem, quæ cum formis suis constituunt unam simpliciter essentiam completam unius prædicamenti, cujus partes essentielles sunt ejusmodi subjectum et forma, ex quorum junctioe unum *esse* specificum resultat: unde subjectum informationis ac sustentationis dependent omnino a suis formis ad habendam justam et integram essentiam in specie naturali. Denique differunt inter se subjectum sustentationis atque informationis vel puræ receptionis, quia illud

vere sustentat in *esse* formam suam, ita ut hæc existere non valeat extra illam, in quo convenit cum subjecto inhæisionis; secus vero subjectum informationis tale est, ut forma non dependeat ab eo in *esse* (1). Cæterum licet *subjectum* his omnibus modis dicatur, maxime autem propria ejus acceptio exprimit subjectum quod alias dicitur *inhæisionis*, ens nimirum actu et completum (2).

Quæ cum ita sint, profecto forma quæ est in subjecto inhæisionis verissime ac maxime proprie *est in alio*, quia nimirum est in eo, quod neque est de sua essentia, neque cum ea componit unam aliquam simpliciter essentiam; formæ autem quæ sunt in subjecto sustentationis et informationis, licet ob realem distinctionem, quam habent cum eo, possint etiam dici aliquo modo *esse in alio*, non tamen tam proprie sunt in alio, quia nimirum constituunt cum illo unum quiddam indivisum, compositum nempe cujus partes essentielles sunt hujusmodi formæ ac subjecta intimo nexu inter sese conserta. Et ideo in definitione substantiæ, cum dicitur ens non in alio, intelligitur excludi subjectum inhæisionis; idque significatur per illam aliam descriptionem, qua substantia definitur ens non indigens alio, cui tamquam subjecto inhæret (3). Verum hæc clariora fient, cum accidentis notio exponetur.

Hæc est notio substantiæ transcendentaliter sumptæ quatenus comprehendit omnem entitatem, quæ accidens non sit. Probatur autem primo ex communissimo sapientium consensu; ac deinde, quia convenit omni et soli definito. Licet enim non sit veri nominis definitio, ut jam superius notavimus, rem tamen egregie describit. Difficultates vero,

(1) Cfr. de his P. Ludovic. Lossada, *Curs. Philos., Physic.*, tract. 1, disp. 2, cap. 2, n. 6, seqq.; Ant. Mayr, *Philos. Peripat.* Pars. 2, disp. 4, q. 1, a. 4, n. 1445.

(2) Vide S. Thom. *de Anim.*, lib. 2, lect. 1, paragr. d. Opusc. de *Principiis naturæ*, paulo post initium; de *Spirit creat.*, art. 11.

Aliam præterea *subjecti* acceptionem parum usitatam vidimus superius, ubi de divisionibus mutationis, n. 246.

(3) Vide Suar., disp. 33, sect. 1; Georg. Rhod., *Philos. perip.*, lib. 4, disp. 4, quæst. 2, sect. 1; Joan. a S. Thoma, *Logic.*, quæst. 15, art. 1; Rub. *Logic.*, in cap. 5.um de *Substant.*; Complutens. *Logic.*, disp. 12, quæst. 1.

Probatur allata
substantiæ
descriptio.

quæ contra definitionem substantiæ fieri solent ac superius propositæ sunt, ex præjecta explicatione dissolutæ manent, fere enim desumuntur ex præpostera intelligentia vel *subjecti*, vel entis *per se*, vel entis quod non est *in alio* (1).

276. Claudere disputationem de conceptu substantiæ non licet nobis, quin descriptiones ejusdem ab aliis allatas expendamus. Et primo quidem a Cartesio definitur substantia *res quæ ita existit, et nulla alia re indigeat ad existendum* (2). Hinc videtur manasse illa Benedicti Spinozæ definitio, qui: *Per substantiam, inquit, intelligo id, quod in se est, et per se concipitur: hoc est id, cujus conceptus non indiget conceptu alterius rei, a quo formari debeat* (3). Tertio Leibnitzius (4) ejusque assecla Wolfius (5), quibus ad stipulatus est Vincen- tius Gioberti (6), substantiam describunt: *Ens præditum vi agendi*. Quarto Victor Cousin scripsit substantiam esse *ens, quod nihil ultra se subandit in ordine ad existentiam* (7). Denique Atheis et Materialistis *substantia est res extensa, quæ extra animum posita est hominis, veraque, non ficta, prædita est magnitudine*, prout eam describit Cudwort in suo *Systemate intellectu* (8).

Verum non est, cur nunc in hac postrema refutanda substantiæ notione immoremur. Satis sit notare illam soli materiali substantiæ convenire posse; præter illam vero certissime admittenda est immaterialis, quemadmodum suo loco invicte probandum erit.

Adversus Leibnitianam descriptionem illud statim occurrit, eam substantiæ notionem cum notione causæ permisceri. At quamquam substantia generatim loquendo, virtute prædita sit et causæ rationem habeat, tamen non eodem modo concipit communis hominum sensus causam et substantiam.

(1) Vide Rhodes, *Philos. perip.*, lib. 4, disp. 4, quæst. 2, sect. 1; Alamanni, *Summ. Philos.*, 1 p., quæst. 10, art. 2.

(2) Cartes. *de Princip.*, prim. part., n. 51.

(3) *Ethic.*, part. 1, defin. 3.

(4) *De primæ Philos. emendat.*, tom. 2. Opp. part. 1, pag. 19.

(5) *Ontolog.*, part. 1, § 77.

(6) *Protolog.*, Saggio 1, pag. 233, apud Sansever. Op. sup. cit., pag. cci et ccc.

(7) *Fragm. Philos., Ontologie.*

(8) Cap. 2, § 9.

Crisis aliarum
descriptionum.

Excluditur
atheorum ac
materialistarum
notio
substantiæ;

item
Leibnitiana,

Præterea nec est verum omnem prorsus substantiam virtute præditam esse, nam materia prima certe substantia est, nec tamen virtutem nec efficacitatem habet ullam ex sese.

Probat Leibnitzius suam definitionem ex eo quod «si notio substantiæ explicetur per vim agendi, intelliguntur veritates præcipuæ circa Deum mentesque creatas atque naturam corporum; hæ enim veritates pendent a notione virtutis; intelligitur etiam commercium inter animam et corpus. Recte igitur substantia definitur ens vi agendi præditum» (1). Verum respondetur, ut intelligamus præcipuas veritates circa Deum, mentesque creatas et naturam corporum, necesse non esse substantiam generatim per ens virtute præditum definire. Nam etiamsi per activam virtutem aut potius per virtutis effectus multas veritates circa substantias cognoscamus, immo etiam in earumdem notitiam veniamus, non sequitur optimam omnium definitionem per respectum ad virtutem fieri, nam alius est ordo processus in cognitionibus nostris, et alius ordo præstantiæ rationum intelligibilem in seipsis. Virtus agendi non est ipsa substantia (loquor de creatis entibus), sed proprietas substantiæ. Quare dummodo ope virtutis effectivæ vel aliter constet nobis, quid sit substantia in seipsa, illud potius definitio philosophica exprimat, oportet, quam proprietatem illius. Quod autem attinet commercium animæ cum corpore, illud non consistit in mutua actione, et proinde per virtutem agendi explicari nequit, quemadmodum suo loco probabitur.

et Cartesianæ,

Multo periculosior est Cartesianæ definitio. Si enim substantia est *res, quæ ita existit, ut nulla alia re indigeat ad existendum* (2), logice sequitur aut solum Deum esse substantiam, aut substantias creatas ne divina quidem egere effectione et conservatione, ad hoc ut sint. Probe novi Cartesianum mentem

(1) Ita Leibnitz, *de emendat. primæ Philos.*, tom. 2. Opp., part. 1, p. 19, apud Roselli, *Summ. Philos.*, vol. 5, quæst. 10, art. 1, n. 503.

(2) Lorsque nous concevons la substance, nous concevons seulement une chose qui existe en telle façon qu'elle n'a besoin que de soi-même pour exister. *Œuvres philosophiques de Descartes, publiées d'après les textes originaux par L. Aimé Martin. Les Princip. de la Philos.*, première part., n. 51. Cf. Ant. Le Grand, Op. cit. *Logic.* art. 6, n. 2.

suam ibidem statim ita explicasse, ut fateatur Deum solum proprie nullius egere ad existendum, res vero creatas esse non posse, nisi Deo conservante (1). Verum hoc quid est, nisi secum pugnare ac perversitatem suæ definitionis agnoscere? Quod si vidit hanc, prout sonat, sustineri non posse, nisi negata creatarum substantiarum veritate, cur non aliter definivit? cur intactam reliquit suam illam infelicissimam descriptionem, quam mox sophista batavus Spinoza callidissime erat arrepturus ad stabilendum pantheismum? (2).

Ex quo jam patet, quantum veneni lateat in Spinozæ definitione. Qui nomine entis, quod *in se et per se concipitur*, seu *cujus conceptus non indiget conceptu alterius, a quo formari debeat*, intellexit procul dubio *ens a se*, seu ens quod a se ipso existit; unde sequitur Pantheismus. Sane si substantia est tale ens *per se*, repugnat substantiam produci, atque adeo non erit nisi substantia increata Deus. Neque amplius requiritur, ut definitio Spinoziana tamquam absurda et hæretica respuatur, utpote quæ basis est nefandæ illius doctrinæ pantheisticæ, quæ fuse in *naturali Philosophiâ* exploditur (3).

(1) Vide *ibid.* et Ant. Le Grand, Op. cit., pars quart., *de Physica generali*, art. 9, n. 2.

(2) *Cette définition de la substance n'est pas exempte de difficultés. Dans le fond il n'y a que Dieu seul qui puisse être conçu comme indépendant d'autre chose. Dirons-nous donc avec un certain Novateur trop connu, que Dieu est la seule substance dont les créatures ne soient que les modifications?* Leibnitz, in *Exam. princip. Mal-lebranch.*

(3) Non possum hic satis mirari rationem, qua utitur Cajetanus Sanserverino ad Spinozianam doctrinam profligandam. Vir ceteroquin non uno nomine laudandus scribit, ideo Spinozam prolapsam in pantheismum esse, quia in substantia essentiam, ab existentia non distinguit. «Et sane, inquit, si in substantia essentia ab existentia non distingueretur, necesse foret, ut ipsa per essentiam suam existeret, ob idque nullam existentie suæ causam agnosceret» (Op. cit., *Logica*, cap. 1, art. 10, p. cccxxxix, cccxc.). Et sic clarissimus iste vir Spinozam et eos, qui essentiam etiam in creatis ab existentia re non distinguunt, (quot et quan tos viros!) in eodem censu habet. Atqui pronuntiata et crimina hujusmodi non simpliciter asserenda, sed idoneis argumentis probanda sunt, qualia certe non sunt ea, centies jam dissoluta, quibus hactenus probarunt Thomistæ essentiam, cum existentia identificatam, non posse esse causatam, sed a se existentem. Ex alio ergo capite Pantheismus Spinozæ derivandus est.

ac demum
Cousiniana.

Atque idem dicendum est de Cousiniana definitione, quæ pantheistica est, et aperte excludit existentiam, immo et possibilitatem, ullius creatæ substantiæ (1).

ARTICULUS II.

Quotuplex sit substantia.

Substantia
creata
et increata:

277. Primo dividi posset in creatam et increatam; nam notio substantiæ a nobis data præscindit prorsus ab imperfectione standi accidentibus, et solum involvit in suo conceptu perfectionem, ac proinde talis est, quæ prædicari possit etiam de divina entitate, quamvis analogæ sit, non vero univoca, respectu Dei et creaturæ, quemadmodum in *naturali Theologia* probandum erit.

Dices. Substantia in ea latitudine, in qua declarata a nobis est, divisibilis est in completam et incompletam. Ergo non excludit, quod possit esse incompleta. Atqui hoc imperfectionem importat. Ergo substantia prout a nobis declarata, dividi nequit in increatam et creatam.

Resp. *neg.* Minor. subsumpt., quia licet non excludat, quod possit esse incompleta, verum neque id includit, sed simpliciter non illud positive exprimit.

completa
et incompleta:

Substantia creata dividitur in completam et incompletam. Substantia creata completa est ea, quæ vocatur *prædicamentalis*, sive sit corporea sive spiritualis (2), quia illa sola

(1) Id non veretur diserte profiteri Cousinus: *Subst. antia*, inquit, *nequit esse absoluta, nisi sit una, quia cum duo absoluta se invicem destruant, substantia absoluta aut una est, aut non est. Quin immo dici potest substantiam, prout substantia est, esse absolutam, ob idque unam; siquidem substantiæ relativæ ipsam notionem substantiæ tollunt, et substantia finita, quæ ultra se aliam substantiam expostulant, cum qua connectantur, phænomenis simillimæ sunt. Quamobrem unitas substantiæ ab ipsa notionem substantiæ exurgit.* V. Cousin, *Fragmens etc.*, Préface à la *prem. édition*, apud Sansseverino, ib. pag. cclxxxvii.

(2) Non defuerunt qui a prædicamento excluderent substantias incorruptibiles et spirituales; sed communis veterum sententia est, omnem creatam substantiam completam poni in prædicamento. Qua de re fuse Card. Aguirre, *Logic.*, disp. 28; Tolet. *Logic.*, de *Substant.*, quæst. 2; Fonseca, *Metaph.*, lib. 5, cap. 8, quæst. 4.

ponitur in prædicamento directe: substantia enim increata utpote infinita non potest ullo modo poni in prædicamento. Ratio vero est, ut id nunc breviter innuamus, quia substantia prædicamentalis non claudit sub se totam perfectionem in linea entis ac nominatim perfectiones accidentium. At vero infinita substantia in sua substantiali ratione comprehendit omnem prorsus perfectionem, etiam illam, quæ in rebus creatis accidentaliter est. «Dicitur porro completa substantia, quæ est aut concipitur per modum totius seu integræ substantiæ, quæ sola interdum quasi per antonomasiam substantia appellari solet». Unde Aristoteles (1) negat differentias esse substantias. «Incompleta vero substantia dicitur omnis illa, quæ pars est substantiæ, vel ad modum partis concipitur, quomodo materia et forma substantiæ sunt ex Aristotele (2), et differentiæ etiam substantiales hoc modo substantiæ sunt ex eodem Aristotele (3): neque enim potest substantia ex his, quæ omnino substantiæ non sunt per se constitui» (4). Cæterum divisio ista videtur non esse generis in species, neque enim differentia substantiæ addere potest aliquid extraneum quod non sit substantia, sed tantum modos varios, in quibus includitur ratio substantiæ, quæ proinde differentias suas transcendit, nec facit propriam compositionem metaphysicam cum illis, sed solum importat expressiorem conceptum hujus vel illius rationis substantiæ, ad eum modum quo rem superius de ente declaravimus. Dividi ergo videtur substantia in completam et incompletam, sicut dividi solent notionem transcendentem, nempe analogice (5).

Porro substantia completa vel incompleta bifariam esse potest, physice vel metaphysice. Physice completa est illa, quæ complexitur omnem perfectionem ex natura instituto sibi designatam, seu quæ nullum substantiale complementum desiderat, licet admittere possit complementa accidentaliter,

Substantia
completa
et incompleta
physice vel
metaphysice.

(1) Arist., de *Prædicam.*, cap. de *Substant.*

(2) *Metaph.*, lib. 8, cap. 2; de *Anima*, cap. 1.

(3) Lib. 1.º *Physicor.*, cap. 6.

(4) Suarez, disp. *Metaph.* 33, sect. 1, n. 5.

(5) Vide Suarez, lib., n. 4. Cfr. tamen Lossada. *Metaph.* disp. 3, cap. 1, n. 12.

ac proinde per se ad alterius substantiæ realem compositionem vel constitutionem non ordinatur: nam hoc ipso necesse est, ut talis substantia in se habeat quiddam ad completam substantiæ constitutionem requiritur. Incompleta vero substantia est, quæ non habet ex se consummatam perfectionem in genere substantiæ, ideoque natura ipsa ordinatur tamquam pars ad aliquod totum substantiale constituendum. *Sic materia prima* v. g. et *forma substantialis* sunt substantiæ incompletæ, *homo* autem est completa. Non ergo nomine incompletæ intelligitur aliqua realitas, cui definitio substantiæ non plene, sed dimidiatim dumtaxat competat, quemadmodum sibi imaginasse videntur quidam recentiores divisionis hujus osores (1). Substantia metaphysice incompleta est illa, quæ per modum partis metaphysicæ alicujus substantiæ concipitur, v. g. *differentia specifica*; completa vero, quæ ut integra et completa concipitur, ut *species* et etiam *genera* usque ad genus substantiæ supremum (2).

Tertio substantia prædicamentalis dividitur in *primam* et *secundam*. Prima est substantia determinata et singularis, definiturque ab Aristotele *quæ nec in subiecto est, nec prædicatur de subiecto*. Per priorem partem distinguitur ab accidente, per posteriorem vero a substantiis secundis, quæ de prima prædicantur; individuum enim, ut per se constat, nequit prædicari de alio, nisi forte prædicatione indirecta, ac de se ipso prædicatione pure identica. Substantiæ secundæ sunt substantiæ universales, species et genera (3), ideoque ex eodem Aristotele (4) definiri potest secunda substantia, *quæ de subiecto quidem dicitur vel prædicatur, non tamen est in subiecto*. Ambæ ergo substantiæ, et prima et secunda, habent id quod proprium est substantiæ, nempe non esse in alio, et substare accidentibus, quod solum creatæ substantiæ convenit; sed differunt in modo participandi illas proprietates, quia prima substantia primo ac per se habet eas, quod ex eo provenit, quod substantia singularis ac individua est, nam sicut singularia

(1) Vide Suarez, loc. cit., n. 6. Cfr. etiam n. 7, seqq.

(2) Vide Suarez, loc. cit., n. 15, seqq.

(3) Vide Aristot. de *Prædicam.*, cap. 5.

(4) Ibid. paulo inferius, text. 5, ubi exponitur prima substantiæ proprietates.

sunt, quæ per se primo existunt, ita etiam per se primo subsistent et sustentant accidentia; secunda vero solum per primam illas proprietates participat. Participat quidem eas, quia vere substantia est, utpote quæ essentiam primæ substantiæ constituit, illamque sub se continet: unde necesse est, ut quod primæ substantiæ convenit in re, conveniat etiam secundæ, saltem mediante prima. Non autem participat illas proprietates nisi per primam, quia non existit nisi in prima, quandoquidem universalia separata subsistere nequeunt. Quare scripsit S. Thomas, *quod subsistere attribuitur generibus et speciebus, non quia subsistant, sed quia individua in eorum naturis subsistent* (1): quam doctrinam intellige de ipso actu vel exercitio subsistendi, non vero de ratione et exigentia subsistendi. Nam ratio subsistendi videtur prius convenire secundis substantiis, quia individua substantiæ non subsistent, nisi quia talem speciem et essentiam participant, si enim essent de genere accidentium, profecto non subsisterent; verum si e converso actum et exercitium subsistendi spectes, illud non habent secundæ substantiæ, nisi in primis, ideoque non subsistent nisi mediante prima. Hanc rem sic breviter expressit S. Thomas: *Bœtius dicit genera et species subsistere, in quantum individuis aliquibus competit subsistere, ex eo quod sunt sub generibus et speciebus in prædicamento substantiæ comprehensis; non quod ipsa species vel genera subsistant, nisi secundum opinionem Platonis, qui posuit species rerum separatim subsistere a singularibus* (2).

Ex his etiam intelligitur, cur Aristoteles (3) substantias primas proprie et in primis et maxime substantias esse docuerit. Etenim cum substantia dicta sit a substando accidentibus vel a subsistendo, illa proprie, primo et maxime dicenda est substantia, quæ proprie et primo sustentat accidentia et subsistit. Atqui proprie et primo individua subsunt accidentibus et subsistent, nam ideo homo v. g. doctus est vel albus, quia Petrus doctus vel albus est; et ideo homo

(1) De *Potent.*, quæst. 9, art. 1 ad 5.um

(2) S. Thom., 1° p. quæst. 29, art. 2 ad 4.um Cfr. 1.º dist. 23, quæst. 1, art. 1, ad 2.um; dist. 26, quæst. 1, art. 1 ad 4.um

(3) Cap. 5 de *Substantia*.

existit per se vel subsistit, quia Petrus subsistit, modo explicato. Quia vero genera et species re non existunt, nec subsistunt nisi mediantibus primis substantiis, hæ dicuntur *maxime* esse substantiæ.

Dices. Non ideo homo est risibilis vel doctrinæ capax quia Petrus est talis, sed e converso. Ergo non est universaliter verum, quod substantiæ secundæ non subsistent accidentibus, nisi mediis primis.—Verum solutio patet distinguendo rationem vel radicem subsistendi et standi et actuale exercitium, ut nuper distinximus. Si rationem standi attendas in objectis exemplis, planum est rationem, cur Petrus risibilis sit, reponendam esse in specie Petri, risibilitas enim est non accidens commune Petri, quale est v. g. doctrina vel albedo, sed proprium vel proprietas, quæ fluit ex specifica ratione, et ideo Petrus est risibilis, quia homo est. Verum si quæras, cur risibilitas actu est in Petro necessario respondendum est rationem esse, quia Petrus individuus homo est, quia cum genera et species existere non possint, nisi in individuis, si individuum non sit, nec potest esse species nec genus nec ulla proprietas ab essentia dimanans. *Quare*, concludit Aristoteles, *non existentibus primis substantiis, impossibile aliorum aliquid esse* (1).

Jam si qualis sit divisio hæc scire cupis, in primis spectata membrorum distinctione, non est realis, sed rationis dumtaxat, quia jam fuse superius probavimus in individuis rationem specificam non re discriminari ab ipsa individuatione.

Deinde utrum sit analogia divisio, quæri potest. *Cum dividitur substantia in primam et secundam*, scribit Aquinas, *non est divisio generis in species, cum nihil contineatur sub secunda, quod non sit in prima; sed est divisio generis secundum diversos modos essendi. Nam substantia secunda significat naturam generis secundum se absolutam; prima vero substantia significat eam ut individualiter subsistentem. Unde magis est divisio analogi, quam generis* (2). Et ita videtur communissima tenere sententia, quod substantia secunda solum

(1) Arist., de Prædicam., cap. 5, text. 2 fin.

(2) S. Thom., de Potent., quest. 9, art. 2, ad 6.um

Qualis
sit divisio
substantiæ in
primam
et secundam.

analogice dicatur substantia (1). Et probari solet, quia proprietas standi et subsistendi per prius convenit primæ, quam secundæ, ut jam declaratum est. Verum hæc ratio forte alicui rem non penitus evincere videbitur, quia cum substantia prima et secunda re non distinguantur, hic ordo, secundum quem dicimus rationem standi et subsistendi non convenire secundæ substantiæ, nisi mediante prima, re vera non est realis (2). Unde Joannes a S. Thoma notat ex communi interpretatione Thomistarum, ut ipse ait, S. Doctorem non sensisse divisionem istam esse analogam, «sed magis analogi, quam generis, licet neutrius sit, sed subjecti seu naturæ in diversos modos essendi, quod assimilatur divisioni analogi, quæ fit per modos, et non per differentias, sicut genus» (3). Quam doctrinam tradit, quia censet id quod dividitur in primam et secundam substantiam, non esse ipsam proprietatem vel modum standi vel subsistendi, sed naturam substantiæ prædicamentalis. Supposita vero contraria aliorum opinione, quod divinum in prædicta divisione sit ratio ipsius proprietatis seu modi standi, concedit divisionem fore analogam, «in quantum unus modus, scilicet primo substat, invenitur realiter, alter vero denominative et per rationem, scilicet substat secundo» (4). Verum satis de his: aliæ quæstiones subtiliores videri possunt apud Suarez (5), Conimbricenses et Joannem a S. Thoma (6), Complutenses (7), aliosque prisos auctores.

Præterea alia est substantia simplex, alia composita. Illa caret partibus, hæc ex partibus coalescit: exemplum prioris est angelus et anima rationalis, posterioris vero corpus.

Substantia
simplex
et composita;

(1) Vide Albert., M. de Prædic., tract. 2, cap. 3; Flandria, quest. 8, art. 2; Cajetan., de Prædic., cap. de Substant.; Javell., Metaph., lib. 5, quest. 7; Domin. Sotum., de Prædic., cap. 5, de Subst.; Conimbricenses., in eund. loc., quest. 2, art. 2.

(2) Vide Suarez, loc. cit., sect. 2, n. 21, seqq.

(3) Joann. a S. Thoma. Logic. quest. 15, art. 2, Dico 3.^a Secundæ vero pars. et Ex quo tandem.

(4) Id. ibid., immediate ante solutionem argumentorum.

(5) Disp. 33 Metaph., sect. 2.

(6) Locis citatis.

(7) Logic., disp. 12.

vivens et vita
carens;
spiritualis et
corporea.

Dividitur etiam substantia in viventem et vita carentem, spiritualem et corpoream; verum hæ divisiones facile percipiuntur, cum notiones vitæ, spiritus et corporis declarandæ sunt.

Opinio
atomistarum
circa
substantiam in-
completam,

278. Discedere ab hac tractatione non possum, quin pauca quædam circa divisionem in substantiam completam et incompletam, propter nonnullos scriptores recentes, addamus. Sunt enim quidam, qui divisionem istam ideo rejiciunt, quia substantiam incompletam, prout nobis ex communi antiquorum doctrina explicata est, absurdam esse hypothesim dicunt, certissimisque Philosophiæ principiis reluctantem. Quod est unum ex capitibus, unde in naturali Philosophia solent scholasticum systema de essentiali corporum constitutione impugnare; materia enim et forma, ex quibus completa existit corporum essentia, incompleta substantiæ dicuntur esse. Et quamvis nos non debemus nunc systema illud scholasticum tueri, ratio tamen tractationis postulat, ut veritatem incompletæ substantiæ propugnemus, ex quo jam statim patebit, ex hac doctrina nihil timendum esse illi systemati.

PROPOSITIO. Nihil est in ratione incompletæ substantiæ, quod absurdum vel repugnans jure videri debeat: unde divisio substantiæ in completam et incompletam, communi veterum calculo approbata, retinenda omnino est.

refellitur.

Prob. 1.º Atque in primis valeat hoc ipsum argumentum ex communi tot insignium virorum auctoritate petitum. Quis enim sibi persuadeat tot tantosque Doctores latuisse abnormem illam substantiæ incompletæ cum *certissimis Philosophiæ principiis*, ac nominatim cum ipsa definitione ac proprietatibus ipsius substantiæ, repugnantiam, quam adversarii detexisse sibi blandiuntur, ac tam fidenter affirmant? Quin etiam crediderim non solum Scholasticorum, sed aliorum quoque Philosophorum aciem effugisse repugnantiam istam: quam si perspexissent, profecto non desivissent exinde validissimum argumentum contra scholasticum systema depromere. Quod tamen nullibi factum me vidisse memini usque ad proxime elapsam sæculum, in quo P. Ludovicus Lossada inter alia argumenta sibi proponit, et solvit

etiam, istud ex repugnantia incompletæ substantiæ derivatum (1).

Atque hic nota rationem hanc, ex veterum auctoritate desumptam, validissimam esse. Non enim hic agitur de facto aliquo vel experimento, in quo propter temporum conditionem decipi potuissent, sed de ipsis conceptibus, de pugna nimirum rationis substantiæ cum ratione substantiæ incompletæ, quæ basis est systematis scholastici. Nonne ergo dicendum est vix esse moraliter possibile, quidquid recentiores quidam scribant, ut locum habeat repugnantia, quam tot sapientissimi et oculatissimi viri per tot sæcula ne suspicati quidem sunt in substantia incompleta rite explicata?

Prob. 2.º Substantia est ens per se stans, seu cujus quidditati competit esse non in alio tamquam subjecto. Atqui huic conceptui nullatenus repugnat, ut per se satis patet, quod entitas aliqua licet non egeat *subjecto*, non tamen habeat totam perfectionem et complementum necessarium ad hoc, ut constituat essentiam unam talem, qualem ex ipso naturæ instituto requiritur? Estne naturæ institutum ut anima humana v. g. sit sola et separata a corpore, et sic assequatur totam suam consentaneam perfectionem evolutionemque facultatum suarum Minime profecto; secus enim nec unio ejusdem cum corpore foret naturalis. Ergo nisi abuti vocibus velimus, incompleta est; siquidem ex ipso naturæ instituto destinata est, ut sit pars hominis, qui substantia completa est.

Prob. 3.º Evidens est admittendas esse substantias metaphysice incompletas. Ergo nulla est pugna in ratione incompletæ substantiæ. Sane differentia specifica v. g. humanæ substantiæ, rationalitas nimirum, prout præcisive a nobis apprehensa, est aliquid substantiale. Atqui non completum, alioqui posset etiam sola essentiam alicujus rei constituere. Ergo incompletum, ac proinde substantia metaphysice incompleta non repugnat.

Prob. 4.º Confirmatur idem ex artefactorum analogia. Sunt enim inter opera arte facta, quæ non sunt nisi partes,

(1) Vide Lossada, in suo *Cursu Philos. in Compendium redacto*, vol. 2, tract. 1, disp. 4, cap. 2, n. 19. Cfr. Ant. Mayr., *Philos. perip.*, pars 2, n. 89.

ac membra totius, quæ proinde semper exhibent in genere artificiorum incompletum quiddam, v. g. rota horologii vel fenestra domus. Quidni idem dici de naturalibus possit, nam ars naturam imitatur?

Prob. 5.º Tandem ex opposita sententia sequitur nullam esse vere unam substantiam compositam, sed omnem substantiam necessario esse simplicem. Etenim composita substantia est illa, quæ ex pluribus partibus coalescit. Hæc vero partes, si sint completæ, et quamdiu actu ita remanent, nequeunt in unam coire substantiam, quemadmodum mox contra eosdem auctores demonstrabitur. Ergo non poterunt conficere unam compositam substantiam, sed erunt totidem substantiæ simplices.

279. Objic. 1.º Ratio substantiæ indivisibilis ita est, ut fieri non possit, quod sit aliqua res pars substantiæ, quæ non sit substantia. Nam vel est in alio vel non. Si est in alio, jam non est substantia, sive partialis sive totalis. Si vero non est in alio, habet hoc ipso quiddam postulat ad rationem substantiæ, ac proinde non pars substantiæ, sed integra et totalis substantia erit.

Resp. dist. assertum. Ratio substantiæ indivisibilis est, id est, ipse conceptus metaphysicus seu quidditas substantiæ est indivisibilis, adeo ut non possit dari ens substantiale, cui dimidiata dumtaxat substantiæ definitio competat. **conc.** Ratio substantiæ indivisibilis est, id est, nulla substantia dividi potest in partes, quibus singulis definitio substantiæ utcumque competat, **neg.**

Ad probationem asserti hujus, **concedo** primum membrum, intelligendo *esse in alio*, prout in proprio loco declaratur; sed *distinguo* alterum membrum; si non est in alio, habet hoc ipso quiddam postulat ad rationem substantiæ, scilicet quiddam postulat ut generalissima substantiæ definitio ipsi conveniat, **conc.**; habet quiddam postulat ad rationem talis substantiæ, qualis ipsa esse potest et ex natura sua debet, tanta nimirum gaudens substantiali perfectione, quanta gaudere potest ac naturaliter debet, **nego.**

Difficultas supponit alium longe diversum sensum ab eo, quem nos subjicimus vocibus substantiæ *completæ* atque *incompletæ*. Substantia completa non est illa, cui soli convenit

conceptus et integra definitio. Nam completa et incompleta substantiæ veram habent et plenam rationem substantiæ, quatenus hæc accidenti opponitur, et sumitur transcendentaliter. Atque ideo divisio entis in substantiam et accidens habita semper fuit ut adæquata inque membra contradictoria. Verum sunt nonnulla entia realia substantiæ rationem habentia, quæ tam imperfectam sortiuntur entitatem, ut sola naturaliter consistere non possint, vel saltem naturalem suam plenam perfectionem sortiri nequeant, nisi cum alia comparte unionem assequantur, sed consortium atque unionem ex ipso naturæ instituto postulent cum alia comparte, et sic tandem totum quoddam constituent capax existendi et agendi absque ulteriori unione cum alio. Illæ ergo substantiæ deficientes et carentes, non quidem prædicatis essentialibus, quæ substantiæ rationem constituunt, sed ea entitate ac perfectione substantiali, quam nactæ sunt possidere, vocantur *incompletæ substantiæ*; quæ contra totam entitatem substantialem nactæ sunt, et solum ulterius perficiuntur accidentaliter, *sunt completæ substantiæ*. Ratio ergo substantiæ generatim sumptæ, abstrahit a completa et incompleta.

Verum est nihilominus plerumque substantiam, quasi per antonomasiam, appellari solum completam substantiam, quia nimirum incompletæ, licet naturam ac rationem substantiæ participant, ad aliam tamen completam substantiam conflandam ordinantur.

Objic. 2.º Divisio ut recta sit, debet fieri in membra se invicem excludentia. Atqui non est hujusmodi divisio in substantiam incompletam et completam, quandoquidem incompleta, cum sit principium et pars completæ substantiæ, jam in eadem continetur.

Resp. neg. Minor. Nam esse aliquid naturaliter ordinatum ad constituendum aliud completum in specie naturali, et non esse ordinatum; itemque habere in se tantam perfectionem, quanta ex instituto naturæ requiritur, ut res existat, et non habere, contradictorie opponuntur. Et quamquam substantia completa sæpe, nimirum quoties composita est, physice coalescat ex incompletis; tamen conceptus completæ substantiæ non involvit conceptum incompletæ, sed penitus

ab illo præscindit. Immo vero sunt substantiæ completæ, omnes videlicet simplices, quæ secundum physicam entitatem non constant incompletis substantiis. Ergo divisio ista non peccat contra prædictam regulam logicam (1).

Objic. 3° Non est substantia, quæ substantiæ non gaudet proprietatibus. Atqui substantia, quæ incompleta dicitur, non gaudet substantiæ proprietatibus. Una enim ex proprietatibus substantiæ est, ut univoce reperitur ratio ejus in omnibus suis inferioribus. Atqui ratio substantiæ non prædicatur univoce de completa et incompleta.

Resp. neg. Minor. Et ad probationem. *dist.* Major. Hæc una est ex proprietatibus substantiæ prædicamentalis, *trans.*, modo enim exponitur quo id sensu intelligendum sit; substantiæ transcendentalis, *neg.* Jam enim monimus solam substantiam completam et finitam prædicamentalem esse: quare divisio substantiæ in incompletam et completam nequit esse divisio substantiæ prædicamentalis, sed substantiæ in summa illa latitudine sumptæ, secundum quam includit quidquid non est entitas accidentalis.

ARTICULUS III.

De proprietatibus substantiæ prædicamentalis.

280. Ante omnia notandum est has proprietates, quas substantiæ assignavit Philosophus, non esse physicas proprietates, sed attributa re non distincta ab ipsa essentia, quamquam a nobis concipiuntur tamquam notiones secundariæ. Præterea nonnullæ harum proprietatum non sunt etiam strictissimæ proprietates, tales nempe quæ omni et soli substantiæ prædicamentali conveniant, ut statim patebit. Sex itaque ab Aristotele et Scholasticis communiter assignantur proprietates.

Prima est, *non esse in subjecto*, quemadmodum jam superius declaratum est. Convenitque attributum hoc tum primis tum secundis substantiis, nec solum completæ substantiæ, sed etiam partibus substantialibus, utpote quæ licet

Proprium
substanti,
non esse in
subjecto,

(1) Cfr. *Logic. Minor*, n. 85.

sint *in toto*, non tamen sunt tamquam *in subjecto*, ut notat ipsemet Philosophus (1).

Secunda proprietas est, *univoce prædicari de inferioribus*. Quæ proprietas solis secundis substantiis convenit, primæ enim de nullo prædicari possunt, ut constat ex earum definitione. Ratio autem attributi in promptu est, quia secundæ substantiæ vel sunt genus vel species. Atqui et species de individuis, et genus de utriusque, univoce prædicatur.

univoce
prædicari
de inferioribus,

Tertia proprietas est, *significare hoc aliquid*, nempe substantia exprimit rem instar individui per se stantis, determinati et quasi digito designabilis. Estque proprietas competens soli primæ substantiæ, ut ipsemet Aristoteles animadvertit, nam secundæ potius significant *quale quid*, seu significant quidem aliquid per se stans quoad rem ipsam significatam, sed quoad modum significantem adjective seu instar alteri adjacentis. Ad cuius rei evidentiam «pro interpretatione terminorum notandum est, quod, quemadmodum *ly aliquantum* significant quantitatem de formali, et *ly aliquale* significant qualitatem; ita *ly aliquid* significant substantiam in communi, sive primam sive secundam. At vero pronomen demonstrativum designat id, quod oculis objicitur, qualia sunt supposita; et ideo *hoc aliquid* tantum valet, sicut *substantia hæc* et una numero. Sed *quale*, cum simpliciter profertur, signat de formali qualitatem... nihilominus accipitur aliquando generaliter pro omni illo, quod se habet ut forma respectu alterius. Et quia natura substantiæ, in communi significata, habet se ut forma respectu suppositorum; idcirco nomina universalalia prædicamenti substantiæ, dicuntur significare *quale quid*, id est qualitatem substantialem. Itaque cum *quid* vel *aliquid* significet in communi substantiam, *hoc aliquid* significat subjectum primum substantiæ, et *quale quid* significat prædicatum» (2).

significare hoc
aliquid,

Quarta proprietas est, *nihil habere contrarium*; et convenit quidem omni substantiæ, sed non soli; quia, ut animadvertit ipsemet Philosophus, id etiam est quantitatis

non
habere contra-
rium,

(1) *De Prædicam.*, cap. de Substantia.

(2) Dominicus Soto, *de Prædicam.*, cap. 5, de Substant. in expositione tertiæ proprietatis. Vide Conimbric. *ibid.*

proprium. Quod ut melius intelligas, revoca in mentem ad rationem contrariorum tria requiri: 1.º ut contraria sint sub eodem genere, sive proximo, sive saltem remoto: 2.º ut sint formæ positivæ, si enim altera tantum sit positiva, v. g. *visus* et *cæcitas*, proprie sunt privativa, non vero contraria nisi largo sensu, quatenus contrarietas generatim oppositionem importat: 3.º ut sint in eodem subjecto, et quidem actu et complete constituto; ex cujus defectu conditionis nec differentie specificæ generis alicujus, nec formæ substantiales physicæ, quæ se expellunt et vicissim succedunt in eadem materia sunt stricte contrariæ. Ratio ergo proprietatis hujusce est, quia substantia non est in subjecto, sed in se est, et aliis substat. Et licet formæ substantiales sint in materia, et propterea in illis quidam agnoscant contrarietatem, nihilominus dici potest, neque in illis admittendam esse propriam contrarietatem, quia materia quidem prima est subjectum formarum, sed non subjectum inhæisionis (1).

Nec dicas dari substantias contrarias; multæ namque pugnant inter se, et aliæ in alias agunt, ut suas iisdem formas communicent. Nam proprie non sunt contrariæ ipsæ substantiæ, nisi abusu vocis, quia non sunt in subjecto, sed dicendæ sunt potius diversæ, nec pugnat inter se, nisi ratione qualitatum contrariorum.

Quinta proprietas est, non suscipere magis et minus, quod intelligitur secundum gradum intensiois. Et convenit quidem omni, sed non soli, docente ipso Aristotele, quia idem etiam proprium est quantitatis. Ut porro rem bene percipias, nota *magis* et *minus* posse bifariam accipi, proprie et improprie: proprie pro graduali intensioe intra eandem speciem. Hoc modo suscipit magis vel minus id, quod secundum se suamque individualementem entitatem ita latitudinem graduum patitur, ut augeri vel minui possit, quin specifica ejusdem varietatis ratio (2). Improprie autem intelligi potest

(1) Cfr. Tolet. in. cap. 5, de *Prædict.*; Rub. de *Prædicam.*, quæst. 5, dub. 3; Complutens., *Logic.*, disp. 12, quæst. 5.

(2) Vide S. Thom. 1, 2, quæst. 52, art. 1; Auctor. *Summ. totius Logic.* Arist., tract. 2, de *Substant.* cap. 4.

magis et *minus* pro magis aut minus perfecto sub quacunque consideratione, sive secundum essentiam sive secundum accidentia, sive quod perfectionem intensivam sive quoad essentiam. Cum ergo substantia dicitur non suscipere magis et minus, id intelligitur in sensu proprio et stricto, ut constat ex communi sententia. Nam si in sensu improprio loquamur, dubium non est, quin substantia possit suscipere magis et minus, quandoquidem sunt aliæ aliis perfectiores pro specierum varietate, immo et intra eandem speciem sunt, qui censeant animas rationales esse inæquales in perfectione, ut alibi diximus. Et in hoc sensu ipsemet Aristoteles scriptum reliquit, formam substantialem esse magis substantiam, quam materia, et substantiam primam maxime substantiam esse, quia nempe magis substat (1). Et Aristoteles quidem nullam affert hujus proprietatis probationem præter communem sensum hominum in certis quibusdam exemplis; neque enim v. g. homo dicitur magis nunc homo, quam antea, nec quam alius homo, sicut e converso album vel calidum dicitur unum magis, quam aliud. S. Thomas vero rem declarat distinguendo duplicem modum, quo intensio et remissio intelligi potest in formis vel entitatibus, primo secundum majorem vel minorem participationem subjecti, quatenus nempe subjectum magis aut minus participet formam, vel quatenus hæc magis aut minus radicitur in subjecto. Jam vero patet hoc modo substantiam non posse magis et minus suscipere, ut docet S. Thomas cum Simplicio (2), quia est ens per se, quod non habet subjectum, a quo magis et minus participari possit ejus ratio intra eandem speciem. Et quia *quantitas propinqua est substantiæ et formæ et figuræ etiam consequuntur quantitatem; inde est, quod neque etiam in istis dicitur aliquid secundum magis aut minus... Aliæ vero qualitates, quæ sunt magis distantes a substantia, et conjunguntur passionibus et actionibus, recipiunt magis et minus secundum participationem subjecti* (3). Alio modo intelligi potest intensio secundum additionem gradus ad gradum ita ut forma in

(1) Vide S. Thom., 1 p., quæst. 93, art. 3, ad 3.um

(2) De *Prædicam.*, cap. de *Qualitate*.

(3) Vide S. Thom., 1, 2, quæst. 52 art. 1.

seipsa augetur vel diminuat. Et hoc altero modo putat S. Doctor solas illas formas, quæ speciem desumunt ex aliquo, ad quod ordinantur posse secundum seipsas diversificari in plus vel in minus intra eandem speciem; alias vero formas, quæ speciem secundum seipsam vel secundum aliquid sui sortiuntur, non posse intendi vel remitti intra eandem speciem, quia nempe formæ hujusmodi consistunt in indivisibili: et hoc altero modo neque ipsa albedo, neque calor, neque alia qualitas absoluta, potest intendi vel remitti. Cum ergo substantia non sit forma speciem desumens per ordinem ad aliud, sed secundum suam physicam realitatem, non potest magis vel minus recipere (1). Sunt tamen multi, ut alibi dicemus, quibus hæc doctrina non arridet, sed videtur intensionem formarum fieri generatim per additionem gradus ad gradum, qui proinde non possunt hoc pacto quintam hanc substantiæ proprietatem probare; sed dicent substantiam, secus atque aliæ formæ, id ex sua natura habere, ut sit in indivisibili, ac proinde nequeat suscipere magis et minus, sed quacumque additione facta mutet speciem. Idque probari potest aliquo modo ex causa finali formæ substantialis: «Datur enim supposito ut sit radicale principium omnium proprietatum, et primum esse rei constituat, ac proinde est forma substantialis pro supposito quasi primum fundamentum sui esse speciei. Oportet autem ut hujusmodi fundamentum fixum et invariabile sit, quamdiu manet eadem rei essentia; atque adeo forma substantialis magis vel minus suscipere nequit» (2).

esse susceptivum
contrariorum.

Sexta proprietas denique est esse susceptivum contrariorum, nempe successive: quæ dicitur ab Aristotele maxime propria substantiæ. Resque patet experientia ipsa, nam homo v. g. admittit virtutes ac vitia, errorem ac virtutem; ita etiam res eadem modo calida, modo frigida, modo alba, modo nigra est, etc. Proprietas hæc affinitatem habet cum illa alia, secundum quam substantia creata subsistat accidentibus; differt tamen ex mente Philosophi in duobus, «primo quia subsistere

(1) S. Thom., ibid. et art. 2. (fr. de his auctor Summ. totius Logicæ Aristot., tract. de Prædicam., cap. 4.

(2) Vide Suarez, disp. Metaphys. 15, sect. 10, n. 45, 46; disp. 46, sect. 2, n. 5, 6, 7.

est aptitudo ad recipienda non modo accidentia, sed etiam prædicata superiora essentialia, at susceptivum esse contrariorum est capacitas accidentium tantum: secundo, quia substare etiam respectu accidentium multo latius patet, accipitur enim pro aptitudine ad recipienda quælibet accidentia, virtus autem suscipiendi contraria pro sola aptitudine ad quædam, nimirum certo modo opposita, quæ est pars aptitudinis, quam substantia habet ad omnia accidentia recipienda» (1). Nota tamen cum dicitur substantiam recipere posse omnia accidentia, et subire contraria, non id ita intelligendum esse, ut quæcumque substantia possit omnia accidentia vel omnia contraria suscipere, nam multa naturaliter repugnant aliquibus substantiis; sed ita ut sensus sit substantiam, in tota sua latitudine sumptam, susceptivam esse omnium accidentium naturalium, et quasdam substantias quorundam contrariorum, alias aliorum (2).

281. Disputatur autem inter Philosophos: 1.º num omnis substantia prædicamentalis, id est, completa et creata, sive prima sive secunda, sive spiritualis sive corporea, sit contrariorum susceptiva: et 2.º utrum sola substantia gaudeat hac proprietate, an vero etiam quantitas. Verbo disputatur, utrum hæc sit strictissima substantiæ definitio conveniens omni et soli. Verum primum horum non magnam habet difficultatem; non apparet enim ratio restringendi proprietatem ad solam primam substantiam, si enim individua substantia recipit contraria, planum est, quod etiam ratio ejusdem specifica, utpote quæ cum individuatione identificatur, illa recipere debeat. De spirituali etiam substantia res satis constat, quia angeli v. g. capaces sunt amoris et odii, quantum est de se.

Nec dicas secundas substantias non posse recipere contraria, nisi ratione primarum. Nam ut superius monuimus, aliud est actus, et aliud potentia vel aptitudo recipiendi contraria. Et actus quidem primo dicitur de individua et prima substantia, quia cum non possit substantia existere, nisi in individuo, nec potest etiam contraria suscipere; verum aptitudo e converso primo est in natura specifica, nam prima

Num omnia
substantia
prædicamentalis
sit
contrariorum
susceptiva.

(1) Conimbricens. Dialect., loc. cit. de Substant., quest. 3. fin.

(2) Conimbric., ibid.

substantia de facto non recipit contraria, nisi quia est entitas substantialis. Simili modo resibilitas est in Petro, quia homo est; at exercitium et actualis possessio hujus proprietatis non est in Petro nisi quia individuus homo est.

Utrum accidens
possit esse
alterius
accidentis
subjectum.

Altera vero difficilior est quaestio, quae sub variis formulis solet proponi, nempe *utrum unum accidens possit esse causa materialis proxima alterius, an vero id solius proprium sit substantiae; vel an unum accidens possit esse subjectum alterius*. Et difficultas proponitur solummodo spectato naturae ordine, nam per miraculum catholici omnes, qui accidentium a substantia distinctionem realem ac separabilitatem tuentur, concedunt posse aliquod accidens concurrere per modum subjecti et causae materialis ad esse alterius, sustentando illud in esse, quemadmodum de quantitate in Eucharistia docent probatioris Theologi. «Secundum naturas autem rerum duo sunt certa: primum est, nullum accidens esse posse primum et, ut ita dicam, fundamentale subjectum alterius accidentis, quod ab alijs quibus vocatur *subjectum quod*. Hoc patet, quia nullum accidens potest sustentare aliud, quin utrumque in altero sustentetur, et in hoc progressu non potest procedi in infinitum; alias non esset, in quo tota illa causalitas materialiter fundaretur. Et eadem ratione non potest sibi in aliquo accidente, alias tota collectio accidentium non esset in alio, sed in se, quod repugnat naturae accidentis. Necessario ergo sistendum est in subjecto seu materia substantiali (1). Secundo est certum, quaedam accidentia inesse substantiae medijs alijs accidentibus, ut patet inductione: nam actus intellectus insunt substantiae spirituali medio intellectu, et actus voluntatis media voluntate, et sic proportionaliter de reliquis actibus vel habitibus potentiarum sensitivarum; et qualitates corporeae ex omnium sententia insunt media quantitate (2). Et ratio generalior reddi potest, quia licet omnia, accidentia ordinentur ad substantiam, non tamen sine ordine inter se; et ideo unum potest recipere substantiam mediante alio» (3).

(1) Suarez, disp. *Metaph.* 14, sect. 4, n. 1.

(2) Supponimus hic id, quod alibi probandum est, potentias operativas et qualitates a substantia realiter distingui.

(3) Suarez, disp. *Metaph.* 14, sect. 1, n. 2.

Difficultas ergo est, quo modo unum accidens insit substantiae mediante alio, an solum *ut quo*, vel etiam *ut quod*, his enim terminis utuntur Philosophi. Verum hae quoque formulae possunt diversimode accipi; nam nomine subjecti *quod* intelligi potest primum fundamentum et prima basis totius causalitatis, qua sustentatur accidens; et per oppositionem ad subjectum *quod* sic intellectum, nomine subjecti *quo* venit illud accidens, quo mediante substantia aliud accipit accidens, praescindendo ab hoc, quod posterius accidens vere inhæreat etiam priori, et consequenter ab illo etiam proxime quodammodo sustentetur, sive non. Et si quis hoc pacto formulas illas interpretetur, controversia nulla esse potest, ut constat ex praecedenti observatione. Alio ergo modo intelligenda sunt subjectum *quod* et *quo* in praesenti disputatione. Nempe unum accidens est subjectum *quo* dumtaxat alterius, si non potest esse vel proximum subjectum, in quo alterum vere inhæreat, et a quo proxime sustentetur, sed sit solum «*ratio inhærendi*, id est, necessaria conditio vel dispositio praerequisita in substantia, ut aliud accidens ei inhærerere possit... Et juxta hunc sensum vere ac proprie unum accidens non est causa materialis alterius, nisi eo fortasse sensu, quo causa dispositiva ad materialem revocatur: quo modo etiam potest accidens esse causa materialis substantiae», non vero in sensu proprio accipiendo causam materialem pro ea, in qua proxime insit, et recipiatur accidentaliter forma. «Unde et contrario dicitur accidens subjectum *quod* alterius accidentis, si vere illud in se recipiat, et in se proxime terminet unionem et inhæSIONem illius, etiamsi non sit primum, ut ita dicam, sustentaculum utriusque». Et in hoc sensu instituitur praesens quaestio (1). Circa quam sententia satis communis inter Thomistas tenet unum accidens non posse esse respectu alterius *subjectum quod*, sed solum *quo*. Ita Capreolus (2), Cajetanus (3), Joannes a S. Thoma (4),

(1) Suarez, loc. nup. cit., n. 3.

(2) 1.^a dist. 3, quaest. 3, art. 2 ad 2.um Scoti.

(3) In 1.^{am} part., quaest. 77, art. 1 et in cap. *de Substant.* vers. fin.

(4) *Logic.*, quaest. 15, art. 5.